

Studieguide till

Gud: återkomsten

Författare till studieguiden:

Kati Hirvonen, Studieförbundet Bilda

Studieguide till *Gud: återkomsten*

Författare: Joel Halldorf

Förlag: Libris 2018

Studieguide: Kati Hirvonen, Studieförbundet Bilda

INNEHÅLL

Starta studiecirkel	3
För dig som är ledare	3
Boken som helhet – inledande samtal	4
Avsnitt 1 • NU	4
Religionsanalfabetism i det inte-så-sekulära Sverige	4
Det överdrivna ryktet om Guds död	4
Gud i Sverige	4
Religionernas politiska styrka	5
Vad är religion?	5
Religion och våld	5
Orsakar islam våld?	5
Religion +politik=sant	5
Det postsekulära Sverige	6
Avsnitt 2 • VÄGEN HIT	6
Jesus, revolutionären	6
Hur hamnade vi här?	6
Demokratins ekosystem	7
Populismen är en existentialism	7
Den tomma liberalismen	7
Ensam är inte stark	8
Kärlek och frihet	8
Avsnitt 3 • FRAMÅT	8
Postsekulär politik	8
Majoriteten och minoriteterna	9
Vetenskap och religion	9
Religiösa ljud (och religionsfrihet)	9
Religiösa kläder	9
Religiösa barn	10
Postsekulär kompetens	10
Pluralism och nationell identitet	10
Demokratins nödvändiga gemenskaper	10

Studieguide

till boken *Gud: återkomsten*

Samtalsfrågorna nedan är tänkta att vara ett stöd för din och gruppens läsning och reflektion över boken och de tankar som den väcker. Man kan diskutera bokens innehåll utifrån tre huvudfrågor: Vad handlar boken om? Vad menar författaren? Och vad tänker jag?

Starta studiecirkel

Vill ni skapa en bokcirkel och diskutera boken under flera träffar? Vi i Bilda kan hjälpa er att komma igång och ge tips och stöd längs vägen. Börja med att besöka vår hemsida, bilda.nu/starta-studiecirkel och fyll i formuläret.

För dig som är ledare

Som ledare bör du hålla samman samtalsstrukturen och se till att alla får utrymme och att allas erfarenheter tas tillvara. Ledaren är också deltagare i gruppen och delar med sig av egna tankar och erfarenheter.

Första gången man möts är det bra att komma överens om några gemensamma förhållningsätt för samtalet som bidrar till att skapa ett öppet och inkluderande samtalsklimat:

- Det är okej att uttrycka tankar och att sedan ändra sig.
- Jag har rätt att vara tyst.
- Alla talar i jag-form.
- Det personliga vi delar stannar i gruppen.

Samtalsfrågor

Boken som helhet – inledande samtal

Joel Halldorf skriver om det europeiska och framför allt det svenska samhällets syn på religion från tre tidsperspektiv; nu, då och framåt. Dagens Sverige beskriver han som ”post-sekulärt”. Han skriver också om liberalismens och individualismens negativa konsekvenser samt avsaknaden av stabila etiska fundament i västvärldens liberala demokratier. Som utgångspunkt för sin argumentation lyfter Halldorf fram att religiösa samfund är en tillgång i samhället eftersom religioner ofta ägnar sig åt att organisera människor i levande gemenskaper som är viktiga ur existentiell, social och politisk synvinkel.

- Vilka funderingar har du om boken som helhet? Vad tycker du att bokens huvudpoänger är?
- Vad betyder titeln *Gud: återkomsten*? Vilken slags återkomst handlar det om för Halldorf och till vad?

Avsnitt 1 • NU

I det här avsnittet resonerar Halldorf om hur religion beskrivs och uppfattas i nutiden och hur bland annat media kopplar religion till politik och våld. Därefter snävar han in synfältet till västvärlden och Sverige och reder i frågan varför Gud försvunnit från vårt synfält, trots att vi lever i ett mångreligiöst samhälle. Halldorf lyfter att religioner måste hanteras med större kompetens av politiker och vanliga medborgare.

Religionsanalfabetism i det inte-så-sekulära Sverige

Halldorf beskriver hur religiösa samfund osynliggjorts i Sverige och att svenskar blivit religiösa analfabeter som har svårt att uppfatta och förstå både sitt egna kristna kulturarv och religionens stora betydelse för människor utanför Västeuropa. Allmänheten och politiker saknar faktakunskaper för att förstå och fatta välgrundade beslut. Denna osäkerhet och okunskap föder rädsla.

- Kan kunskap råda bot på rädsla för främmande religioner? Känner du rädsla för religiösa grupper eller religioner som är främmande för dig? Räcker det att få kunskap om andra religioner för att mota bort känslor av osäkerhet och rädsla?

Det överdrivna ryktet om Guds död

Många framstående europeiska intellektuella har sedan 1700-talet förutspått att religioner av olika skäl kommer att dö ut med tiden. Halldorf lyfter fram att detta inte verkar stämma globalt sett, även om just Europa gått igenom en stark sekulariseringsprocess.

- Tror du att vetenskap och modernisering motverkar religion?
- Hur kan man förstå att religionens roll minskat just i Europa, men inte i andra världsdelar? Är det en tidsfråga innan vetenskap, modernisering och sekularisering vinner över religion i andra världsdelar, eller är Europa ett undantag?

Gud i Sverige

Halldorf använder termen post-sekular för att beskriva läget i Sverige som inte alls är så sekulärt eller ateistiskt som man skulle tro. Långt fler tror på ”något” än på inget, även om allt färre identifierar sig med kyrkor eller ställer upp på religiösa dogmer.

- Uppfattar du att det skett en förändring i Sverige? Kan Sverige beskrivas som post-sekulärt?
- Finns det något provocerande eller problematiskt med att människor som inte praktiserar sin tro, kallar sig för kristna? Är man religiös om man delar en religions traditioner och värderingar, men inte tror på dess Gud/gudar eller tar del av dess gudstjänstliv och trosbekännelser?

Religionernas politiska styrka

Halldorf lyfter fram att religionernas förmåga att utifrån deras religiösa värderingar och motiv skapa identitet och mobilisera människor politiskt gör dem till potenta politiska krafter.

- Har du några erfarenheter av kyrkor eller andra religiösa samfund som driver politiska frågor? Vad tycker du om det? Ska religiösa samfund engagera sig politiskt?
- Ser du exempel i dagens politik där religiös tillhörighet likställs med nationell identitet? Hur förhåller du dig till det?

Vad är religion?

Halldorf menar att religion inte bara handlar om den religiösa läran utan också om hur människorna som följer de heliga texterna tolkar och lever dem. ”En religion är alltså vad de religiösa människorna gör.”

- Kan man utgå från att man kan förstå eller bedöma en religion genom att betrakta hur religiösa människor lever ut sin tro? Att studera dem och ”se vad de gör”? Kan man misstolka en religion genom att följa hur dess anhängare tolkar den?
- Är denna bedömningsgrund den enda möjliga för staten när den ska bedöma om ett religiöst samfund kan tillåtas utifrån rätten till religionsfrihet?

Religion och våld

Sedan upplysningstiden har många tänkare sett på kristendomen som något naivt men positivt för de fattiga, utbildade och förtryckta – religion tröstar och gör förtrycket uthärdligt, och gör dem också passiva och politiskt ofarliga. Idag däremot betraktas religion av många sekulära som något farligt för samhället – ”religion har en särskild förmåga att motivera våld och förtryck”, trots att påståendet är en generalisering som saknar belägg, skriver Halldorf.

- Hur kan man förklara denna dramatiskt förändrade uppfattning om religion i västvärlden?
- Finns det några generella argument kan man lyfta som bemöter påståendet att religion ligger bakom alla krig eller allt förtryck?

Orsakar islam våld?

”Ett terrordåd i Guds namn är ett teologiskt statement, och måste därför fördömas teologiskt”, skriver Halldorf.

- Vad tror du Halldorf menar med det? Vad tycker du om hans tankegång om att man måste skilja mellan teologiska motiv till våld och andra motiv såsom politiska, ekonomiska och kulturella?

Religion + politik=sant

- Vad är det som är så problematiskt med att vilja hålla religion borta från politiken och det offentliga livet? Varför menar Halldorf att detta är omöjligt i en liberal demokrati?

- Ser du några risker med att religiösa människor engagerar sig politiskt utifrån religiösa argument eller motiv? Är det skillnad på om ett samfund gör det?

Det postsekulära Sverige

Halldorf menar att sekulära demokratiska stater behöver vila på en moralisk standard. Han uttrycker dock en farhåga om att mänskliga rättigheter inte utgör ett tillräckligt robust etiskt fundament, utifrån att de inte är religiöst grundade.

- Delar du Halldorfs farhåga om att mänskliga rättigheter inte räcker som etiskt fundament för en liberal demokrati?
- Halldorf ställer sig frågan om mänskliga rättigheter kan stå på en materialistisk grund. Hur uppfattar du hans syn på mänskliga rättigheter? Delar du hans uppfattning?

Avsnitt 2 • VÄGEN HIT

I det här avsnittet problematiserar Halldorf liberalismen och individualismen som kultur och lyfter fram människans behov av social gemenskap, kollektiv samhörighet och mening. Liberalismen har blivit en moralisk vägvisare idag som bestämmer vad vi ska välja och tycka, något mycket mer än ett politiskt ramverk, menar Halldorf.

Jesus, revolutionären

Idén om ett universellt människovärde växte fram långsamt efter Jesu tid utifrån kyrkans radikala idéer och ideal om människans absoluta människovärde och jämlikhet, enligt den forskning Halldorf hänvisar till.

- Är idéerna om människans lika värde unika för de judisk-kristna religionerna?
- Halldorf menar att humanismens problem är att den utifrån sin materialistiska ståndpunkt inte kan formulera en idé om ett absolut människovärde, på det som sätt religionerna kan. Håller du med om att detta är en svaghet med humanismen? Skulle man kunna argumentera för att det tvärtom är humanismens styrka att den inte utgår från religiösa definitioner av människovärdet?
- Halldorf lyfter upp materialism som en motsats till kristendomen. Vad tänker du om det?

Hur hamnade vi här?

Det moderna samhällets framväxt, kapitalism och konkurrens samt individens frigörelse från beroendeskaper av sina traditionella sociala gemenskaper, har kritiserats av många tänkare. Utvecklingen har varit traumatiserande för människor och lett till social isolering, tomhet och alienering – ett själlöst, byråkratiskt samhälle.

- Vad tänker du om denna ganska dystra beskrivning av det moderna samhället? Är alla förlorare vad gäller social inkludering i det moderna samhället?
- Halldorf lyfter att föreningslivet och de starka folkrörelserna i Sverige fungerat som krockkuddar som lindrat de negativa konsekvenserna av moderniseringen. Har du erfarenheter som styrker eller motsäger denna uppfattning?
- ”Vi blir till i gemenskap, i mötet med andra.” Vilka samhällsgemenskaper finns du med i som möter ditt behov av gemenskap med andra? Vad byggs de olika gruppernas gemenskap på? Kan en arbetsplats betraktas som en samhällsgemenskap?

Demokratins ekosystem

Halldorf lyfter att ett demokratiskt statskick också kräver en demokratisk kultur som formar demokratiska medborgare enligt John Deweys ord; ”demokrati är ett sätt att leva tillsammans”. Demokrati måste praktiseras, i handling. Folkrörelserna i Sverige, och frikyrkorörelsen speciellt, har varit demokratiskolor och haft en avgörande roll för demokratiutvecklingen.

- Finns den demokratiska kulturen i din vardag? Exempelvis i din familj, på din arbetsplats, skola eller församling? Vilka demokratiska handlingar eller principer praktiseras i dessa sammanhang?
- Tänker du på dig själv som en demokratisk människa? På vilket sätt praktiserar du demokratiska principer i ditt liv och i dina sammanhang?
- Enligt sociologen Woodberry finns ett tydligt samband mellan väckelsekristendom och demokrati över hela världen. Överallt där inflytandet från protestantisk väckelsekristendom haft ett starkt inflytande har länder varit mer benägna att utveckla demokrati. Vad tänker du om det? Vad tror du det kan vara i väckelsekristendomen som gett bränsle till demokratiutvecklingen?

Populismen är en existentialism

Nationalstatens makt att styra har under en lång tid minskat på grund av marknadskrafter och globaliseringen. Det så kallade samhällskontraktet betyder att staten lovar medborgare trygghet i utbyte mot att de ger staten sin lojalitet och makt att styra över dem. Men staten eller företag kan inte erbjuda en levande gemenskap. Gemenskaper måste växa inifrån för att bli konkreta och levande, skriver Halldorf.

- Hur landar bilden av staten som den sekulära guden som ersatt den gudomliga auktoriteten och makten, hos dig? Kan staten ersätta Gud?
- Idag pratar man om en ny slags stat, ”marknadsstaten”, där medborgaren snarare betraktas som konsument. Uppfattar du denna förändring? På vilket sätt?
- Kristendomen växte fram som en lokal gemenskap; ”församlingar där människor levde ansikte mot ansikte.” Är det möjligt för församlingar att utgöra sådana relationella lokala gemenskaper i dagens samhälle?

Den tomma liberalismen

Halldorf beskriver individualismen och liberalismen som något problematiskt i vår tid och pekar på liberalismens begränsningar. Liberalismen fungerar som ett politiskt ramverk, men den kan inte bära människor eller kulturer. När den individuella friheten vunnit kollapsar liberalismen, den töms på sitt innehåll.

- Halldorf menar att det finns en tomhet i hjärtat på det liberala projektet, liberalismen saknar substans. Hur förstår du hans resonemang? Håller du med om det? Uppfattar du att Halldorf menar att man bör lägga ner det liberala projektet?
- Är vår tids samhällsproblem för mycket individualism? Är individualism något som måste tyglas och begränsas?
- Är individualism och liberalism icke-kristna idéer? Kan man hitta något teologiskt stöd för liberalismens grundidé om individens rätt till frihet, krav på självständighet och frigörelse?

Ensam är inte stark

Att vara del i en mindre gemenskap där du är sedd är förutsättningen för integritet, skriver Halldorf. Den enda möjligheten att stå emot en dålig gemenskap är därför att vara del av en annan, god gemenskap där det finns goda moraliska ideal och normer. Halldorf ger många exempel på kreativa minoriteter som utmanat majoritetens normer och synsätt och bidragit till viktiga samhällsförändringar

- Håller du med om att en grupp-gemenskap är en förutsättning för integritet?
- Vad betyder det för dig att ha integritet? Kan ordspråket ”ensam är stark” tolkas som ett uttryck för styrkan med att vara en person med integritet? (Integritet beskrivs ofta i andra sammanhang som motsatsen till korruption.)
- Har du varit med om situationer då du känt dig manad att stå emot socialt tryck och auktoriteter och agera eller fatta beslut som går mot normen, majoriteten eller makten? Hur var det?

Kärlek och frihet

Som en kontrast till liberalismens frihetsbegrepp inleder Halldorf med en gammaltestamentlig berättelse om frihet som en möjlighet till ett liv präglad av sanning och rättvisa i gemenskap med andra och med lagar, snarare än som oberoende. Halldorf menar att när vi idag pratar om individualism och autonomi, handlar det om att vi ska befrias från andra människor.

- Halldorf ställer vår goda längtan till gemenskap i stark kontrast till ”oberoendets frestelse”. Vad tänker du om det? Är någon av dem primär, tycker du? Kan det finnas andra sätt att se på förhållandet mellan individens strävan efter oberoende och hennes beroende av gemenskap och relationer?
- Frigör den kristna läran människor till ett liv i frihet eller till ett liv i kärlek och gemenskap med andra? Hur för Halldorf in kärleken i resonemanget om frihet och gemenskap?

Avsnitt 3 • FRAMÅT

I detta avsnitt för Halldorf ett resonemang om bristen på etik inom liberalismen, demokratin och mänskliga rättigheter. Halldorf menar att den svenska statsindividualismen som innebär att staten driver en politik som frigör individen från allt beroendeskap från familj, kyrka och övriga civilsamhället, och säkerställer hennes autonomi, blivit ett kulturellt ideal. Själv betonar han människan som framför allt en social varelse med behov av sociala gemenskaper. Vidare menar han att både liberalismen och mänskliga rättigheter saknar etiska implikationer och stabila etiska värderingsgrunder. ”Liberalismen kan bara mäta och väga rättigheter; det är det enda moraliska språk som liberalismen har tillgång till, etiken saknas i liberalismen”. Ett liberalt samhälle är bara möjligt om det bygger på levande gemenskaper.

Postsekulär politik

Det offentliga samtalet behandlar religion utifrån svepande generaliseringar, vilket är problematiskt, där man antingen är helt för eller helt emot. Lösningen är att föra sakliga diskussioner om konkreta fall, och bedöma utifrån det liberala ramverkets premisser att människor har själva rätt att bestämma över sina liv, skriver Halldorf.

- Halldorf lyfter fram att religiösa samfund ofta bidrar i hög grad till samhället och välfärden i form av sociala insatser. Församlingar bidrar även till demokrati, genom sina demokratiska ekosystem och värderingar om jämlikhet, men utifrån sina teologiska

övertygelser och tron som drivkraft, inte på grund av statliga policyer. Vad tror du att den andliga dimensionen tillför församlingarnas demokratiska ekosystem och samhällsinsatser? Bidrar tron med något annat, utöver etiken?

- Halldorf beskriver hur den svenska staten blivit mer misstänksam mot religiösa samfund av rädsla för anti-liberal extremism och odemokratisk verksamhet samtidigt som den ger omfattande stöd till samfunden. Hur tycker du att religiösa samfund bör reagera för att bemöta denna misstänksamhet?

Majoriteten och minoriteterna

Halldorf menar att västerländska demokratier inte varit särskilt bra på mångfald eller på att behandla minoriteter väl varken historiskt eller i nutid.

- Varför tror du att man i Europa och Sverige ofta är rädd för minoriteter och ser dem som ett hot mot majoritetssamhällets liv och kultur? Vad har du för uppfattning utifrån dina erfarenheter? Är det lättare att bli respekterad som minoritet i andra världsdelar tror du?
- Halldorf resonerar om konfessionella friskolor i Sverige och gränssättningar för dem. Är konfessionella friskolor en självklar rättighet för dig?

Vetenskap och religion

- Finns det något anti-intellektuellt i att vara religiös? Är religioner icke-rationella?
- Halldorf hänvisar till undersökningar som visar att människor söker sig till religiösa samfund primärt för relationerna och gemenskapen, inte för budskapet eller läran. Vad tänker du om det? Stämmer detta med dina egna erfarenheter?
- Tycker du att det verkar konstigt att kunskapen om den kristna tron initialt inte verkar ha så stor betydelse för kristna konvertiter? Kan man förstå det utifrån Halldorfs resonemang om att religion också är något som görs och levs ut?

Religiösa ljud (och religionsfrihet)

Halldorf menar att religionsfriheten som rättighet behövs då yttrande-, tanke- och organisationsfriheterna inte skyddar rätten till att leva ett religiöst liv i praktik och handling också i det offentliga rummet, inom rimliga gränser. Religionsfriheten handlar i hög grad om att värna individens rätt och frihet att följa sitt samvete, söka sanningen och leva enligt sina övertygelser. Den hänger intimt ihop med framväxten av den västerländska liberala demokratin, skriver Halldorf.

- Tycker du att det är rimligt att en mångfald av religiösa uttryck och praktiker ges utrymme i Sverige, exempelvis böneutrop?
- Skulle du föredra ett pluralistiskt eller ett sekulärt svenskt samhälle? Finns det ett tredje alternativ, ett kristet svenskt samhälle?

Religiösa kläder

Halldorf menar att EUs dom att ge företag rätt att förbjuda bärandet av synliga symboler egentligen innebär att man förbjuder minoriteter rätten att bära kläder som avviker från den västerländska normen. Detta utifrån resonemanget att det är i förhållande till den sekulära normen som den religiösa symbolen blir avvikande, det vill säga det handlar om vad som utgör majoritetsnorm i förhållande till minoritetsnormer.

- Vad tror du man vill uppnå med att lagstifta om att människor ska avkläs eller tona ner sina politiska, filosofiska eller religiösa identitetsmarkörer i det offentliga rummet? Finns det några bra argument för förbud?

Religiösa barn

Liberala stater måste balansera att ge individer maximal frihet att leva sina liv som de vill, samtidigt som de genom lagstiftning måste sätta gränser för samma frihet, när den passerar gränsen för vad som kan accepteras i ett samhälle, skriver Halldorf. Han menar att det är en sannare syn på människan att se henne primärt som en relationell varelse och inte som en autonom individ, och att detta bör vara grunden för barnuppfostran.

- Tycker du att det är självklart att föräldrar har rätt att ge sina barn en religiös fostran?
- Hur länge tycker du att man som förälder kan tvinga sitt barn att exempelvis följa med till kyrkan eller till någon annan religiös tillställning? Var går gränsen för när ett tvång blir skadligt och integritetskränkande för ett barn tycker du?
- Kan en människa växa upp i en värdeneutral miljö? Finns det något positivt i att sträva efter det? Vilken slags uppväxtmiljö tror du är mest gynnsam för ett barn?

Postsekulär kompetens

En viktig poäng för Halldorf är att vi inte kan generalisera hur vi ska agera och förhålla oss i alla konfliktfyllda lägen, det finns inga givna svar för hur vi ska leva i ett pluralistiskt samhälle. Vi tycks fejka enhet och harmoni- ”vi säger ”vi gillar olika” utan att reflektera över vad det innebär.

- Tycker du att det behövs mer kompromiss och pragmatism eller mer rättvisa och lika-behandlingsprinciper i Sverige? Hur exempelvis hanterar man bäst en stor mångfald på en arbetsplats?
- Har du behövt hantera ett etiskt dilemma som uppstått på grund av en kulturkrock/religionskrock någon gång? Hur löste du/ni situationen?

Pluralism och nationell identitet

Nationen är en påhittad eller föreställd gemenskap som skapas genom politik och kultur, och som kommer uppifrån och är för rigid. Nationella egenskaper är flytande och förändras över tid visar Halldorf och exemplifierar med Frälsningsarmén, baptister och pingstvännen som för hundra år sedan häcklades offentligt och ansågs ”osvenska”.

- Halldorf skriver också att nationen är för stor för att kunna betraktas som ett ”hem”. Håller du med honom?
- Hur stark är din nationella tillhörighet som del av din identitet? Finns det något som väcker känslor av nationell tillhörighet och stolthet i dig? Skulle du lätt kunna byta ditt medborgarskap?
- De lokala eller andra nära gemenskaper är de som formar oss och ”gör oss till människor” och ”borde uppvärderas politiskt”, menar Halldorf. Vad menar han med det tror du? Hur skulle det kunna realiseras?

Demokratins nödvändiga gemenskaper

Halldorf ifrågasätter liberalismen som kultur och menar att den betonar frihet bort från normer och gemenskap, den har inget att bidra med vad gäller nödvändiga etiska värden

eller dygder i demokratier, såsom solidaritet, tolerans med mera. Liberalismens enda fokus är individens frihet och fria val. Ett samhälle som enbart bygger på liberalismens idé om individens frihet kan inte fungera utan sociala normer och starka gemenskaper. Den politiska liberalismen behöver alliera sig med ideologiska, filosofiska och religiösa traditioner, skriver Halldorf. Religiösa gemenskaper är en av förutsättningarna för den liberala demokratin i Sverige, säger han avslutningsvis.

- Fundera på Halldorfs definition av och kritik mot liberalismen och hans lösning. Pratar Halldorf om politiska eller kulturella värden och lösningar? Vad är det han ser som önskvärda förändringar för framtiden?

